

Misappropriation of Translation and Interpretation of Verses Related to the Divine Attributes in the Quran

Penyelewengan Penterjemahan dan Penafsiran ke Atas Ayat-Ayat Berkaitan Sifat-Sifat Ketuhanan dalam al-Quran

Azizul Azra Abdul Razak^{1*}, Hafizah Abdul Jalil¹, Fakhurrazi Mohammed Zabidi², Mohd Hisyam Abdul Rahim¹

¹Jabatan Pengajian Islam, Pusat Pengajian Umum dan Kokurikulum, Universiti Tun Hussein Onn Malaysia, 86400, Batu Pahat, Johor, MALAYSIA

²Pusat Kajian al-Qur'an dan Al-Sunnah, Pusat Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia, MALAYSIA

*Corresponding Author

DOI: <https://doi.org/10.30880/jstard.2020.02.03.008>

Received 30 September 2020; Accepted 30 November 2020; Available online 31 December 2020

Abstract: The deviation from the interpretation and translation of the meaning of the verses of the Qur'an in relation to the divine attributes occurs due to the inaccuracy of placement of meaning and translation. Such misinterpretation causes the god i.e. Allah s.w.t to look like a creature but not a creature and has the characteristics of a creature. Thus, this paper explains the method of translation and interpretation that is accurate and correct in line with the beliefs of ASWAJA in line with the opinions of the usuluddin scholars. Content analysis methods on some tafsir and usuluddin books have been used to obtain data and analyzed descriptively. The results of the study found that the method of interpretation and translation of the verses of Mutasyabihat in the Qur'an should follow the correct and accurate manhaj to maintain the purity of its meaning and avoid the interpretation of the mujassimah, mushabihah, and hashawiyah who have strayed far.

Keywords: Deviation, interpretation, translation, divine nature, mutasyabihat

Abstrak: Penyelewengan terhadap tafsiran dan penterjemahan makna ayat-ayat al-Quran berkaitan sifat-sifat ketuhanan berlaku kerana ketidaktepatan perletakan maksud dan terjemahannya. Kesalah tafsiran tersebut menyebabkan tuhan iaitu Allah s.w.t akan kelihatan seperti makhluk tetapi bukan makhluk dan memiliki ciri-ciri makhluk. Justeru, kertas kerja ini menjelaskan kaedah penterjemahan dan penafsiran yang tepat serta betul selaras dengan pegangan akidah ASWAJA selari dengan pendapat-pendapat muftakar ulama-ulama usuluddin. Kaedah analisis kandungan terhadap beberapa kitab tafsir dan usuluddin telah digunakan bagi mendapatkan data dan dianalisis secara deskriptif. Hasil kajian mendapati bahawa kaedah penafsiran dan penterjemahan terhadap ayat-ayat Mutasyabihat dalam al-Quran perlu mengikut manhaj yang benar dan tepat untuk menjaga kesucian maknanya dan terhindar dari penafsiran golongan mujassimah, mushabihah dan hashawiyah yang sudah terpesong jauh.

Kata Kunci: Penyelewengan, penafsiran, penterjemahan, sifat ketuhanan, mutasyabihat

1. Pengenalan

Al-Quran merupakan petunjuk, pembimbing dan sumber rujukan yang kekal dan terpelihara dari sebarang kecacatan dan perubahan. Walau bagaimanapun, tidak semua umat Islam boleh memahami al-Quran secara langsung dari nasNya, sekalipun dalam kalangan Arab kerana bahasa yang digunakan di dalam al-Quran adalah bahasa Arab yang tinggi. Kemampuan yang khusus diperlukan untuk memahaminya (al-Qattan:2009). Imam al-Zarkasyi (1972) menyatakan bahawa munculnya ilmu tafsir untuk memahami al-Quran yang diturunkan kepada Nabi s.a.w bagi menjelaskan makna-maknanya, menimpulkan hikmah dan hukum-hakamNya. Ayat-ayat yang diturunkan oleh Allah s.w.t terdapat dalam dua bentuk iaitu ayat-ayat Muhkamat dan Mutashabihat. Penjelasan mengenai ayat-ayat Muhkamat dan Mutashabihat adalah berdasarkan firman Allah s.w.t dalam surah Ali Imran ayat 7 yang bermaksud:

Terjemahan:”Dialah yang menurunkan kepadamu (wahai Muhammad) kitab suci al-Quran. Sebahagian besar dari al-Quran itu ialah ayat-ayat Muhkamat (yang tetap, tegas dan nyata maknanya serta jelas maksudnya); ayat-ayat Muhkamat iaitu ialah ibu (atau pokok) isi al-Quran dan yang lain lagi ialah ayat-ayat Mutashabihat (samar-samar, tidak terang maksudnya)”

Al-Suyuti (2003) menjelaskan bahawa ayat al-Quran terbahagi kepada dua bentuk iaitu ayat-ayat muhkamat dan Mutashabihat. Terdapat pelbagai pendapat ulama yang mendefinisikan ayat-ayat Muhkamat mahupun Mutashabihat. Perbincangan ini hanya memfokuskan terhadap perbahasan ayat-ayat Mutashabihat dan penyelewengan yang dilakukan terhadap ayat-ayat tersebut.

2. Sorotan Karya

Rabiatul Adawiyah Kh. Nursalam (2020) dalam topik kajiannya yang membincangkan perkara yang berkait rapat dengan akidah seorang muslim seterusnya mendalami metode antara Salaf dan Khalaf dalam menghuraikan maksud ayat-ayat *Mutashabihat*. Kajian ini juga memberikan pendedahan kepada masyarakat mengenai maksud ayat-ayat sifat yang ada di dalam al-Quran untuk lebih mengenal Allah s.w.t dan dapat menghindari pendapat-pendapat yang bercampur dengan bidaah dan batil, mengelakkan berlakunya perselisihan serta membuka ruang untuk saling bertolak ansur.

A. Faroqi (2016), penelitian yang menjurus kepada tiga rumusan masalah iaitu bagaimana metodologi yang digunakan oleh Wahbah al-Zuhaili dalam menafsir ayat –ayat *Mutashabihat*, dan bagaimana relevansi tafsir ayat-ayat *Mutashabihat* pada Tafsir al-Munir karya Wahbah az-Zuhaili. Hasil dapatan kajian menunjukkan Wahbah az-Zuhaili telah menafsirkan ayat-ayat *Mutashabihat* dengan cara ditakwilkan sebagai contoh *wajhu* dengan makna zat, *yad* dengan makna kekuasaan Allah, *ain* dengan makna pengawasan dan pertolongan Allah dan *istiwa*’ di atas *arsy* bermaksud bersemayam tetapi cara bersemayamNya itu tidak dapat difahami oleh akal manusia malah wajib mengimannya.

Mohd Faiz Hakimi Mat Idris (2016), kajian tentang *wasatiyah Sharh al-Nawawi dan al-Mubarakfuri dalam menghuraikan ahadith Mutasyabihat yang terdapat dalam Sahih Muslim*. Hasil dapatan kajian menunjukkan al-Nawawi didapati lebih cenderung kepada *al-Takwil*. Metode *sharh* mereka juga membawa *manhaj wasatiyyah*, harmoni, toleransi dan terbuka dalam isu yang berkaitan dengan nas *Mutashabihat*.

Dari ketiga-tiga penulisan menunjukkan sikap *wasatiyah* dalam menafsirkan ayat-ayat *Mutashabihat*. Begitu juga penggunaan metode takwil sebagai langkah mengelakkan penyelewengan penterjemahan dan penafsiran ayat-ayat *Mutashabihat*. Disamping itu penggunaan metode harmoni yang bersifat positif, jauh dari elemen-elemen eksterim dan tidak lari dari pendapat-pendapat utama dalam perbahasan tentang isu-isu *Mutashabihat*.

3. Metodologi

Kajian ini berbentuk kualitatif yang melibatkan kajian kepustakaan. Metode pengumpulan data yang digunakan ialah analisis kandungan tafsir al-Quran dan al-Hadith, artikel, jurnal, buku serta wacana. Manakala kaedah penganalisan data menggunakan kaedah analisis diskriptif yang bersesuaian dengan objektif kajian untuk menjelaskan penyelewengan penterjemahan dan penafsiran ayat-ayat Mutashabihat yang terdapat di dalam al-Quran menurut pandangan ulama Ahli Sunnah wa al-Jamaah.

4. Dapatan dan Perbincangan

Definisi Ayat-Ayat Mutashabihat

Terdapat banyak definisi dan tafsiran berkenaan ayat-ayat *Mutashabihat*. Secara etimologinya, menurut Ibnu al-Manzur (1311) dalam kamus *Lisan al-Arab*, *Mutashabihat* adalah perumpamaan yang menyerupai sesuatu. Manna’ al-Qatan (1973) pula mendefinisikan *Mutashabihat* dari sudut bahasa bererti *tasyabuh* iaitu serupa atau sama. Kemudian A. Faroqi (2016) berkata bahawa kalimah *Mutashabihat* dalam bahasa Arab sama maksudnya dengan kalimah *mumathalah* yang bererti serupa atau sama di antara satu dengan yang lain. Imam al-Alusi (1415) dalam kitab tafsir

Ruh al-Ma'ani mendefinisikan ayat *Mutashabihat* adalah ayat yang mungkin membawa kepada beberapa makna yang sukar untuk dibezakan dengan sebahagian yang lain. Makna yang tepat hanya diperolehi daripada penelitian yang lebih mendalam. Kesamaran makna yang terdapat dalam ayat *Mutashabihat* disebabkan pelbagai makna dalam satu ayat tersebut dan penjelasan ayat itu terlalu umum. Seterusnya, ulama ahli bahasa menggunakan lafaz *Mutashabihat* untuk makna kesamaran atau persamaan yang menunjukkan kepada keserupaan. Contohnya pada kalimah *tashabuh* atau *ishtibahan*, keduanya bermaksud saling menyerupai antara satu sama lain sehingga keduanya sama bentuk dan sukar untuk dibezakan (Abdul Djalal: 2000)

Manakala, secara terminologinya menurut al-Zarqani (2001), terdapat banyak perselisihan ulama pada makna *Mutashabih*. Di antaranya pendapat mazhab Hanafi yang mengatakan *tashabihat* ialah ayat yang tersembunyi maknanya dan tidak diketahui maknanya baik secara *aqli* mahupun *naqli*. Menurut pendapat mazhab Ahli Sunnah pula, *Mutashabihat* ialah ayat-ayat yang hanya Allah s.w.t yang mengetahui maksudnya seperti datangnya hari kiamat, keluarnya dajjah, dan huruf-huruf *muqatta'ah* pada awal surah. Pendapat dari Ibnu Abbas dan ulama fiqah mengatakan *Mutashabihat* ialah ayat-ayat yang mengandungi banyak makna takwil.

Berdasarkan pendapat para ulama, dapat disimpulkan makna ayat *Mutashabihat* secara etimologinya adalah hampir sama di antara pandangan kalangan ulama iaitu ayat yang hampir sama dan serupa, sukar dibezakan, dan hanya Allah s.w.t yang mengetahui maksudnya. Manakala, secara terminologinya para ulama mengatakan ayat ini adalah ayat yang mempunyai kesamaran dan memerlukan kepada penelitian dan kajian oleh orang yang mempunyai ilmu yang mendalam.

Bentuk-bentuk Ayat-ayat Mutashabihat

Menurut al-Zarqani (2001) ayat-ayat *Mutashabihat* yang terdapat di dalam al-Quran adalah disebabkan tiga perkara iaitu kesamaran pada lafaznya, kesamaran pada maknanya dan kesamaran pada lafaz dan maknanya. Kesamaran pada lafaz terdapat dalam dua keadaan iaitu kesamaran pada lafaz *mufrad* dan kesamaran pada lafaz *murakkab*. Kesamaran yang berlaku pada lafaz yang *mufrad* adalah kerana lafaz ini tidak jelas maknanya disebabkan lafaznya yang asing atau mempunyai makna berganda. Manakala, kesamaran yang berlaku pada lafaz *murakkab* disebabkan maknanya yang terlalu ringkas atau terlalu luas.

Perbincangan kajian penyelewengan tafsiran ayat-ayat Mutasyabihat adalah tertumpu kepada perkara yang kedua iaitu ayat-ayat dan hadis-hadis yang mengandungi makna yang tidak jelas yang seolah-olah Allah s.w.t menyerupai makhluk seperti 'tangan', 'muka', 'berada di atas langit' dan alin-lain. Contohnya pada surah al-Fath ayat 10, '*yadullah fauqa aidihim*' yang bermaksud '*tangan Allah di atas tangan mereka*'.

Kaedah Pentafsiran Ayat Mutashabihat

Dalam hal ini, Muhadir Haji Joll (2018) telah memberikan panduan memahami takwil dengan benar berpandukan tafsiran ulama Salaf dan Khalaf iaitu dengan langkah-langkah berikut:

1. Salaf dan Khalaf mentanzihkan iaitu dengan meyakini bahawa makna zahir dalam nas al-Quran dan hadis bukanlah makna (murad) yang dikehendaki oleh Allah kerana makna zahir itu mustahil atau tidak layak bagi Allah s.w.t
2. Salaf mentafwidhkan makna iaitu menyucikan Allah s.w.t daripada serupa dengan makhluk, manakala berbeza langkah yang dilakukan oleh Khalaf dengan mentakwilkan makna iaitu mengalihkan makna yang sebenar (murad) kepada muhkamat (yang jelas). Dalam lain perkataan, Salaf cenderung kepada pentakwilan secara ringkas (*Takwil ijmal*) manakala Khalaf pula mengambil pendekatan untuk membuat pentakwilan secara sempurna lagi menyeluruh (*Takwil Tafsili*). Ini supaya kefahaman terhadap ayat-ayat *Mutasyabihat* tidak bercanggah dengan "*laisa kamislihi syai*" (Surah al-Syura:11) yang membawa makna bahawa "Allah itu tidak sesuatupun yang seumpama sepertiNya.

Jadual 1 - Panduan Salaf dan Khalaf memahami nas-nas *Mutasyabihat*

	LANGKAH 1: PERSAMAAN (<i>ITTIFAQ</i>)	LANGKAH 2: PERBEZAAN (<i>IKHTILAF</i>)
Salaf	TANZIH (meyakini bahawa makna zahir dalam	TAFWIDH (Serahkan makna yang sebenar kepada Allah s.w.t)
Khalaf	nas-nas al-Quran dan hadis bukanlah makna (murad) yang dikehendaki oleh Allah kerana makna zahir itu mustahil atau tidak layak bagi Allah s.w.t	TAKWIL (Alihkan makna yang sebenar kepada makna yang layak kepada Allah s.w.t)

Isu Penyelewengan ayat-ayat *Mutashabihat*

Penyelewengan penafsiran dan penterjemahan ayat-ayat *Mutasyabihat* ini jelas dapat diperhatikan oleh golongan yang mendakwa Salaf (Salafi, Salafiyyah, Mutasallif) yang membaca lafaz dan memberi erti bagi lafaz yang zahir (*ithbat*) barulah kemudiannya menyerahkan (*tafwidh*) makna bagi lafaz yang zahir yang telah diberikan itu kepada Allah s.w.t. Pemahaman pentafsiran seperti ini amat mengelirukan dan menjadi racun merosakkan kefahaman akidah umat Islam dalam memahami ayat *Mutasyabihat*. Kalimah '*ithbat*' membawa maksud "*ithbat bi makna tahdid ma'a ta'yin wa tanzih*" iaitu mentahabtkan ain (benda, bentuk yang jelas, beranggota) menyerupai 'anggota' kemudian mentanzihkan 'anggota' tersebut selayaknya dengan maksud 'anggota' Allah s.w.t. Kesalah tafsiran tersebut menyebabkan tuhan iaitu Allah s.w.t akan kelihatan seperti makhluk tetapi bukan makhluk dan memiliki ciri-ciri makhluk Inilah penyelewengan yang menyesatkan yang membawa kepada kefahaman *Mutasyabihat* (menyerupakan Allah) atau *Mujassimah* (menjisimkan Allah). Sebagai contoh dalam ayat '*istawa*' dalam surah Taha ayat 5. Golongan Salafi atau Salafiyyah telah membaca lafaz yang zahir (*ithbat*) kemudiannya memberi makna bagi lafaz yang zahir itu kepada makna '*duduk*' atau '*duduk bersila*', '*bersemayam*' atau '*bertakhta*'. Setelah itu barulah diserahkan (*tafwidh*) makna '*duduk*', atau '*duduk bersila*', '*bersemayam*' atau '*bertakhta*' kepada makna yang layak bagi Allah. Bagi kumpulan ini mendakwa bahawa hakikat makna lafaz yang zahir (*ithbat*) boleh diketahui, Cuma caranya (kaifiyahnya) sahaja tidak diketahui.

Justeru, malalui manhaj ini, mereka meyakini Allah s.w.t ada tangan, tetapi tangan Allah s.w.t tidak sama dengan tangan makhluk; Allah s.w.t ada mata, tetapi mata Allah s.w.t tidak sama dengan mata makhluk; Allah s.w.t duduk atau bersemayam di langit, tetapi tidak sama dengan duduk atau bersemayamnya makhluk. Aqidah sebegini bukan aqidah Salaf yang sebenar tetapi aqidah yang *fasid* (rosak) atau *bida'ah dhalalah*. (Muhadir Haji Joll: 2018) Berikut dinyatakan dalam bentuk jadual perbezaan manhaj dalam menterjemahkan ayat-ayat *Mutasyabihat*.

Jadual 2 - Perbezaan manhaj salafi/salafiah/mutasallif (ahli bidaah) dan golongan salaf sebenar (generasi awal kurun ke-3)

SALAF SEBENAR	SALAF/SALAFI/MUTASALLAIF
1. Membaca sahaja LAFAZ yang zahir dalam al-Quran dalam al-Quran dan hadis	1. Membaca LAFAZ yang zahir dalam al-Quran dan hadis
2. Tidak memberi makna bagi LAFAZ yang zahir itu kerana ia mustahil atas Allah s.w.t. Inilah yang dinamakan tanzih	2. Memberi erti bagi LAFAZ yang zahir itu.
3. Serahkan (<i>tafwidh</i>) MAKNANYA kepada Allah s.w.t	3. Serahkan (<i>tafwidh</i>) makna bagi LAFAZ yang zahir yang telah diberikan itu kepada Allah s.w.t

Untuk memudahkan kefahaman perbezaan penafsiran antara kedua mazhab ini maka diberikan contoh dalam bentuk jadual penafsiran pada ayat 5 dalam surah Taha yang bermaksud:

Terjemahan: "*Iaitu (Allah s.w.t) al-Rahman, yang beristiwa' di atas Arasy*"

Jadual 3 - Contoh perbezaan penterjemahan lafaz '*istawa*'

SALAF SEBENAR	SALAF/SALAFI/MUTASALLAIF
1. Membaca sahaja LAFAZ yang zahir dalam al-Quran dalam al-Quran dan hadis	1. Membaca LAFAZ yang zahir dalam al-Quran dan hadis
2. Tidak memberi makna bagi LAFAZ yang zahir itu iaitu dengan makna ' <i>duduk</i> ' atau ' <i>bersemayam</i> ' atau ' <i>bertakhta</i> ', kerana semuanya adalah mustahil atas Allah s.w.t	2. Memberi erti bagi LAFAZ yang zahir itu iaitu ' <i>istawa</i> ' dengan makna ' <i>duduk</i> ' atau ' <i>duduk bersila</i> ', ' <i>bersemayam</i> ' atau ' <i>bertakhta</i> '.
3. Serahkan (<i>tafwidh</i>) MAKNANYA lafaz ' <i>istawa</i> ' yang sebenar kepada Allah s.w.t	3. Serahkan (<i>tafwidh</i>) makna ' <i>duduk</i> ' atau ' <i>duduk bersila</i> ', ' <i>bersemayam</i> ' atau ' <i>bertakhta</i> ' kepada makan yang layak bagi Allah s.w.t

Seterusnya, penyelewengan pentafsiran yang dilakukan oleh golongan yang mendakwa Allah s.w.t di langit adalah golongan yang jelas ditolak dan jauh dari kebenaran dakwaan mereka. Ini berdasarkan beberapa alasan iaitu para ulama telah sepakat mengatakan Allah s.w.t sudah ada tanpa ada tempat dan sebelum adanya tempat kerana tempat adalah makhluk. Maha Suci Allah s.w.t daripada memerlukan tempat. Alasan ini dibuktikan melalui hadith qudsi dan dan beberapa pandangan ulama-ulama muktabar antaranya al-Imam Abu Manshur al-Baghdadi. (Muhadir Haji Joll: 2018)

Justeru, sebelum terus terjun kepada penafsiran al-Quran, umat Islam perlu memantapkan diri masing-masing dengan Ilmu Fardhu Ain yang meliputi Ilmu Akidah, Ilmu Fikah dan Ilmu Tasauf secara komprehensif dan bersepadu. Dalam konteks perbincangan mengenai ayat-ayat *Mutasyabihat*, Ilmu Akidah berteraskan manhaj ASWAJA

berperanan untuk mengawal akal dan fikiran daripada ‘membagaimanakan Allah dengan kebagaimanaan makhluk’. Perbincangan Sifat *Salbiyah* daripada huraian Sifat 20 perlu diambil kira bagi menangkis kegelinciran faham terhadap ayat-ayat *Mutasyabihat* dengan turut meneliti aspek *Lataif* daripada gabungan perkataan ‘ka’ dan ‘mithli’ dalam ayat Surah al-Syura (Ahmad Fakhurrrazi: 2018)

Oleh yang demikian, adalah suatu perkara yang berbahaya jika ayat-ayat *Mutasyabihat* ini tidak ditakwilkan sepertimana kaedah yang dilakukan oleh golongan khalaf. kesalahtafsiran ayat-ayat *Mutasyabihat* ini membawa kepada *waham* (sangkaan) yang membawa kepada *tasybih* (menyerupakan Allah s.w.t dengan makhluk) dan *tajsim* (memberi anggota badan kepada Allah s.w.t seperti yang ada pada makhluk). Ketahuilah bahawa mempunyai *waham* (sangkaan) yang membawa kepada *tasybih* dan *tajsim* sahaja, tidak dibolehkan (haram) dalam perkara *ikhtiqad*.

5. Kesimpulan

Penyelewengan penterjemahan dan penafsiran ayat *Mutasyabihat* yang dilakukan oleh golongan yang mendakwa Salaf (Salafi, Salafiyah, Mutasallif) adalah kesalahan besar menjadi racun/nanah kepada iktiqad umat Islam. Ini kerana mereka telah menggunakan kaedah penafsiran secara ‘*ithbat wa tafwidh*’ iaitu dengan membaca lafaz dan memberi erti bagi lafaz yang zahir (*ithbat*) barulah kemudiannya menyerahkan (*tafwidh*) makna bagi lafaz yang zahir yang telah diberikan itu kepada Allah s.w.t. ini merupakan satu doktrin yang melampau sehingga menjadi golongan *musyabihah* dan *mujassimah*. Ulama tafsir terdahulu telah mentafsirkan ayat-ayat *Mutasyabihat* dengan dua kaedah yang telah disepakati berdasarkan kitab-kitab tafsir muktabar iaitu dengan cara ‘*takwil*’ dan ‘*tafwidh wa tanzih*’ bagi mengelakkan penyelewengan penterjemahannya berlaku.

Penghargaan

Penulis ingin mengucapkan terima kasih kepada Universiti Tun Hussein Onn Malaysia, Malaysia atas bantuan dan maklumat yang diberikan untuk memastikan kejayaan kajian ini.

Rujukan

- [1] Al-Quran al-Karim
- [2] A. Faruqi, 2016. *Analisis Ayat-Ayat Mutasyabihat Tafsir al-Munir Karya Wahbah Az-Zuhaili*. UIN Walisongo, Semarang.
- [3] Abdul Hayei Abdul Sukor, 2010. *Pedoman Muttaqin Jabatan Kemajuan Islam Malaysia*. Putrajaya
- [4] Abdul Rauf al-Singkeli., 1951. *Tarjuman al-Mustafid*. Maktabah Sulaiman Mar’I, Singapura
- [5] Ahmad Fakhurrrazi Mohammed Zabadi, 2018. *Konsep Lataif Menurut Imam Fakhr al-Din al-Razi dalam Mafatih al-Ghayb*. Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi.
- [6] Al-Asqalani, Ahmad bin Ali bin Hajar, 2001. *Fath al-Bari*. Tahqiq: Abd al-Qadir Syaibah al-Hamad. Maktabah al-Malik, Riyad
- [7] Al-Ghazali, 1986. *Ijma al-Awam an Ilm al-Kalam* dalam *Majmu’ah Rasa’il al-Imam al-Ghazali*, jil.4, Dar al-Kutub al-Ilmiyyah. Beirut.
- [8] Al-Nawawi, Yahya Bin Syaraf, 1392h. *Syarah Sahih Muslim*, Dar Ihya Al-Turath al-Arabi. Beirut
- [9] Al-Qurtubi, Abi Abd Allah Muhammad bin Ahmad bin Abi Bakar, 2006. *Al-Jami al-Ahkam al-Quran*, Muassasah al-Risalah, Beirut
- [10] Al-Razi, Fakh al-Din Muhammad bin Umar, 1981. *Tafsir al-Kabir*, Dar al-Fikr, Beirut
- [11] Al-Tabari, Ibn Jari, 2000. *Jami’ al-Bayan fi Ta’rif al-Quran*, Muassasah al-Risalah, Beirut.
- [12] Al-Tabari, Abi Ja’far Muhammad bin Jarir, 2005. *Tafsir al-Tabari Jami’ al-bayan an Ta’wil ai al-Quran*. Tahqiq: Ahmad abd al-Razaq al-Bakri et. Al. Dar al-Salam Egypt
- [13] Al-Zarqani Muhammad Abd al-Azim 1945. *Manahil al-Irfan Fi Ulum al-Quran*, Dar Ibnu Hazam, Mesir
- [14] Dr. Mohammad al-Zahabi, 1995. *Al-Tafsir wa al-Mufasirun*. Maktabah Wahbah, Qaherah
- [15] Fiazuddin Shuayb, 2013. *Abu Hamid al-Ghazali: Ijma al-Awam an Ilm al-Kalam: Chapter Two: Establishing the Evidence That the Method of the Salaf Is the Right Method (in Understanding the Divine Attributes)* sementicscholar.org, Corpus ID: 142469138.
- [16] Husein Aziz, 2012. *Pemahaman Ayat-Ayat Mutashabihat Perspektif Bahasa*, IAIN Sunan Ampel, Surabaya
- [17] Ismail Umar al-Safanjanji al-Fatani, 1995. *Terj. Mu’iz al-Iman fi Tarjumah Ba’da Manahil al-Arfan*, Saudara Press, Patani.
- [18] Ismail Yusoff, 1995. *Perkembangan Penulisan dan Terjemahan Kitab-Kitab Tafsir di Malaysia*, Jurnal Islamiyyat 16. Fakulti Pengajian Islam, UKM Bangi
- [19] Jalauddin al-Suyuti, 2013. *Al-Itqan Fi Ulum al-Quran*. Jilil 2. Risalah Publisher, Lubnan
- [20] Manna al-Qattan, 1973. *Mabahis Fi Ulum al-Quran*, Mansyurat al-Ashr al-Hadis, Riyadh
- [21] Muhadir Haji Joll, 2018. *Sifat 20 Suatu Pengenalan Asas*, Galeri Ilmu Sdn Bhd. Petaling Jaya, Selangor.
- [22] Muhadir Haji Joll, 2019. *Ringkasan Sifat 20*, Galeri Ilmu Sdn. Bhd. Petaling Jaya.

- [23] Mohd. Faiz Hakimi Mat Idris, 2016. *Metode Wasatiyyah Sharh al-Nawawi dan al-Mubarakfuri Terhadap Ahadith Mutashabihat dalam Sahih Muslim: Kajian Sikap Agamawan di Kuala Terengganu, Terengganu*, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya, Kuala Lumpur.
- [24] Rabiatul Adawiyah Kh. Nursalam, 2020. *Tafsiran Ayat-Ayat Sifat di Dalam al-Quran: Kajian Perbandingan Antara Tafsir al-Tabari dan Tafsir Jalalayn*, Fakulti Pengajian Peradaban Islam, Kolej Universiti Islam Antarabangsa, Selangor
- [25] Siti Wahidah Mustapa, 2017. *Corak Penulisan Tafsir di Malaysia Abad ke-21 (2001-2015)*. Jurnal al-Turath, vol.2 No.1 Fakulti Pengajian Islam UKM Bangi
- [26] Wahbah al-Zuhaili, 1991. *Tafsir al-Munir Fi al-Aqidah wa al-yariah wa al-Manhaj*, Dar al-Fikr, Damsyik
- [27] Zamri Hashim, 2018. *Tafsir al-Quran Perlu Tepat, Elak Maksud Diseleweng*, bhagama@bh.com.my